

realnost. Jedina realnost je Bog. Spoznaju Boga slijedi intelektualna ljubav Boga. No ova je ljubav u panteističkom smislu dio one ljubavi, kojom Bog ljubi sama sebe. Ljubav slijedi mir i sreća, jer je u Bogu sve vječno i beskrajno. Da ljubimo Boga nije prema S. potrebno, da se odričemo bilo koje realne stvari, pače to i ne smijemo, jer je svaka realnost Božanska, ona je dio samoga Boga.

Tako se S., koji se najprije odriče svijeta, pomoću panteizma pomiruje sa svijetom, i niječe svaki pravi asketizam. Pravi problem i veliki misterij S. metafizike nije Bog, nego svijet; nije vječnost ljudskoga duha, nego rođenje, život, smrt; nije dokazivanje Boga pomoću svijeta, nego izlaženje svijeta iz Boga.

Uz etičke probleme, koje obrađuje S. u svom najvažnijem djelu *Etica*, bavi se on u djelu *Tractatus theologico-politicus* religioznim i političkim pitanjima. Posljednju svoju svrhu, mir i združenje s Bogom stiče ljudski duh prema S. samo pomoću razuma, kako su to učili već Aristotel i sv. Toma. U dodatku u IV. knj. svoje *Etike* (cap. IV.) kaže S. prema Gemelliju, da »blazenstvo nije ništa drugo, nego ono mirovanje duše, koje izlazi iz intuitivne spoznaje Boga. »No S. ipak nije upoznao Boga, jer njegov panteizam, nije zapravo drugo, nego ateizam. Ali za samoga S. kaže Gemelli: »Eppure Spinoza, nonostante l'orgoglio della sua concezione panteistica, non è un ateo; il suo sistema è il più vicino a Dio per quanto il panteismo lo possa essere«. (str. 5).

Nakon ovoga sumarnoga prikaza S. filozofije od Gemellia dolazi 10 što dubljih, što kraćih rasprava od više autora.

Kako S. pojam supstancije zauzima centralni položaj u čitavoj njegovoj filozofiji, to je i u knjizi stavljena na prvo mjesto rasprava, koja osvjetljuje teoriju supstancije u vezi sa tomističkom metafizikom. Zatim se redaju rasprave, koje govore o S. u vezi sa Cusanom, Kantom, Schopenhauerom. Zanimive su rasprave, koje govore o S. i modernoj fizici, te S. i suvremenom idealizmu. Isto tako je zanimiva i zadnja rasprava, u kojoj je prikazan unutarnji život S. u vezi s njegovom filozofskom naukom i mišljenjem.

Dr. J. L.

Mir. A. Vojinović: Religija i nauka. Niš, štamparija »Sveti Car Konstantin« 1933, 8°, 57 str. Cijena Din. 10.—

Pisac ove brošure ima izgrađen svoj kršćanski nazor na svijet, što danas rijetko nađazimo kod laika inteligentata. Gledajući tako na vjersko stanje današnjega čovječanstva zabrinjuje ga njegova sudbina, ako se ono bude i dalje udaljivalo od religije i jurilo u sigurnu propast. Dobar dio otpada od vjere još i danas zbog toga, što je tobože nauka protiv religije. Da bi dakle pridonio barem mali kamičak za obranu protiv vala otpadanja, pisac nastoji dokazati, da nema nikakvog protivurječja između religije i nauke, nego naprotiv: prava nauka stoji uz religiju. Taj bi se predmet mogao obraditi u velikom opsegu; jasno je zato, da se pisac morao ograničiti tek na jedan njegov dio. Svoje stanovište obrazlaže ponajviše citatima iz djela svjetskih naučnjaka i autoriteta.

Brošura osim uvoda ima pet poglavlja: Pojam o nauci i njene granice; Da li postoji konflikt između religije i nauke? Prirodne nauke i

biblijsko kazivanje o početku i kraju svijeta; Religija i progres; Zašto postoji i zašto se širi ateizam?

U uvodu razlaže, kakav je bio odnos religije prema nauci u različita vremena. U obradivanju toga odnosa nije mogao zauzeti određenoga pravca; prelazi iz jedne misli u drugu tako, da mu se u izlaganju zapaža isprekidanost, osobito u uvodu, a provlači se i kroz čitavu brošuru. Na str. 9. govori o religijskim istinama, kojih nauka ne može uništiti, jer su izvan njezinog domašaja i onda na str. 10. sasvim neočekivano nastavlja: »Prema svima, dakle, ateističkim tvrdonjima izgleda, da nauka potpuno isključuje svaki pojam o Bogu, da je nauka »zakleta protivnica religije«. Na str. 11. navodi, kako je dužnost naučnika boriti se protiv materijalizma, pa onda odjednom zaključuje: »Prema tome nauka nije razlog ateizma, jer se vera nikako ne kosi sa samom naukom...« Ovo je citirano mjesto ujedno primjer, gdje pisac dokazuje jednu tvrdnju drugom, koju bi istom trebao dokazati. Tako i na pitanje: »Da li se religija može razumom dokazati i objasniti?« odgovara: »Ne može, jer se religija, kao najdublja tema ljudskoga srca i historije čovječanstva, koja se odnosi na sve, ne može naučno objasniti«. (Str. 9.) Ovo je i jedna od neispravnih tvrdnja, jer iz toga slijedi, da je naša vjera slijepa i da se ne temelji na dokazima. Na str. 30. veli: »...nauka ne može potpuno dokazati, da nema Boga, niti da ga ima, pošto se Bog ne može saznati samim razumom, samom naukom.« Zabluda je očita.

Određujući pojam nauke upada u skepticizam. Usvaja mišljenje Lorenzovo, kojega i citira: »Ali šta je stvarnost van mišljenja? To ne znamo. Mi možemo samo verovati u tu stvarnost...«¹ Pisac zapravo i nije odredio pojma nauke, nego opširnije govori o vjerovanju u nauci, na kojem je zasnovana i kojega se ne može osloboditi. Nakon toga prikazuje kratko ali dobro, kako je nauka skućena i nemoćna.

Na pitanje, da li postoji sukob između religije i nauke, odgovara uglavnom navodima poznatih svjetskih naučnjaka. Velika većina njih, koji u naučnom svijetu doista nešto znače, ne nalazi nikakvog sukoba između religije i nauke, pa se prema tome može sa sigurnošću reći, da ga uistinu i nema; pače prava nauka privodi čovjeka Bogu i tako potpomaže religiju. — Piscu je uspjelo, da ovo poglavlje relativno najbolje obradi. Sabrao je citate, koji jasno i snažno govore u prilog religiji. Dobro ih povezuje svojima izvođenjima i tako sigurno i uvjerljivo obara materijalistička tvrđenja.

Budući da se mnogi spotiču na kazivanje sv. Pisma o početku i svršetku svijeta, htio je pisac, da i to pitanje riješi u prilog vjere. Razlaže zakon entropije, prema kojem jednom doći do zastoja u svemiru, što će ujedno biti i njegov konac. Od konca svemira zaključuje na njegov početak. Uzrok se svemira nalazi izvan njega, u biću, koje je uzrok svega, a to je Bog.

U poglavlju: Religija i progres pobija prigovor onih, koji kažu, da je religija protiv napretka i kulture. — Ovdje je opet nešto slabiji. Upušta se u neko pobožno teoretsko razlaganje. Citira sv. Pismo, ali krivo tumači

¹ Dr. B. Lorenc, Religija u svet. sav. nauke (Bogoslov. VIII. 3, 206.)

citirana mjesta. Riječi Kristove: »Budite vi, dakle, savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski« tumači u smislu napretka i usavršavanja u kulturi i civilizaciji. Od drugih navoda upada najviše u oči ovaj: »Kristova priča: »Gle, izide sejač da seje« (Mat. 13, 3), nije ništa drugo do samo duboko zamišljeni progres hrišćanske kulture. Uz to kada je Hristos govorio o sebi »Ja sam put« (Jov. 14, 6) svakako nije mislio, da je on put, koji vodi ljude regresu i mračnom neznanju, no da je put koji vodi progresu i savršenstvu«. (Str. 42).

Kao razlog postojanja i širenja ateizma navodi pokvarenu ljudsku volju, bezbožničku propagandu i civilizaciju. Prvi je razlog samo spomenuo, kad je naveo, da uzrok ateizma potiče ne iz nauke, nego iz »praktičnih razloga«. Pokvareni načini života nespojiv je s pomišlju, da postoji Bog. Budući da je to glavni i najrašireniji uzrok ateizma, trebao mu je posvetiti više pažnje. Jedan praktični razlog stoji također u tome, što danas mnogi prihvaćaju ateizam kao iz neke mode. Pisac doduše navodi taj razlog, ali među bezbožničkom propagandom. Radi važnosti same stvari bilo bi dobro, da je spomenuo još i druge razloge ateizma, kao n. pr. loš školski odgoj. Najviše se zadržao kod propagande komunizma i boljševizma, koji uistinu predstavljaju opasnost za čitav svijet. S tim u vezi govori o »Savezu bezbožnika«, o njegovim sredstvima i metodama, kojima ide za svojim ciljem.

Kao treći razlog ateizma navodi pisac civilizaciju. Dobro je primijetio da je sasvim zarobila čovjeka i da joj ropski služi. »Savremena civilizacija odstranjuje čovjeka od svakog razmišljanja, ona mu ne daje mogućnosti da se moli, ona ne dozvoljava čovjeku nikakav odnos prema Bogu« (Str. 50).

Brošura će biti lijepo i rado primljena od svih onih, koji sa žalošću promatraju, kuda ide današnji svijet. Mislim, da će s katoličke strane biti naročito toplo pozdravljena, jer su ovakva izdanja kod pravoslavanih još rijetka. Zacijelo će imati i svojih uspjeha, jer je pisana živim i uvjerljivim stilom.

Stj. Prizl.

Krsto Stošić: »Čisto srce«. Vlastita naklada, Šibenik 1933. 8° Str. 128.

Knjiga je posvećena mladosti našega naroda. Dijeli se u pet poglavlja, a svako je poglavlje razdijeljeno u više naslova.

Upravo je krcata lijepih misli, navoda iz raznih pisaca: Sv. otaca, starijih i modernih pedagoga, liječnika i t. d. Šteta što nigdje nije tačno naznačeno, gdje se nalaze ti navodi. Imade dosta primjera, koji nemaju dovoljno autentičnosti a nije ih u današnje vrijeme zgodno ni iznositi. Bilo bi dobro da je pošt. pisac nekoje riječi protumačio. Imade nešto i tiskarskih pogrešaka. Da je pisac naveo literaturu i označio mjesta onih mnogobrojnih navoda u knjizi, da ih je kritički probrao, a osim toga stavio mali uvod i zaključak — knjiga bi imala višu vrijednost.

No i ovako će ona, marno i sa srcem pisana, dobro doći nesamo odraslijoj omladini obojega spola, nego svakome bez razlike. I izgojitelji i propovjednici i ispovjednici naći će u njoj mnogo korisna građiva.

Zubić o. Silvestar.